تحلیل ساختاری- تفسیری نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی در آموزش عالی ایران:

یک مطالعه آمیخته

سید هدایت اله داورپناه[1]*

رضا هویدا[2]

راضیه یوسف بروجردی[3]

تاریخ دریافت : ۱۴۰۲/۰۷/۱۱

تاریخ پذیرش : ۱۴۰۲/۰۹/۰۱

چکیده:

هدف: دانشگاه یکی از ارکان اساسی و تعیین‌کننده پیشرفت و توسعه هر کشوری است. یکی از بزرگ‌ترین معضلاتی که سلامت این رکن تأثیرگذار را به خطر می‌اندازد، پدیده‌ی مخرب کژرفتاری است. جهت پیش‌گیری و کاهش اثرات این معضل که گریبان گیر آموزش عالی کشور شده است پیش از هر چیز باید نشانگرهای کژرفتاری مشخص شوند. هدف این پژوهش، تحلیل ساختاری-تفسیری نشانگرهای کژرفتاری در آموزش عالی ایران است.

روش: پژوهش حاضر یک تحقیق آمیخته- متوالی اکتشافی است که داده‌های آن طی دو مرحله (کیفی، کمی) جمع‌آوری شده است. در مرحله اول (کیفی) گردآوری اطلاعات از دو روش مصاحبه بدون ساختار با صاحب‌نظران و تحلیل سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های صاحب‌نظران انجام شد. در گام اول با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند- گلوله برفی و معیار «اشباع نظری» با ۱۷ نفر از اساتید و خبرگان دانشگاهی مصاحبه بدون ساختار انجام گرفت. در گام دوم ۱۲ سخنرانی و مصاحبه صاحب‌نظران در رسانه‌های مختلف به‌صورت هدفمند انتخاب و همانند مصاحبه‌ها به روش تحلیل مضمون مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت. در مرحله دوم (کمی) به‌منظور گردآوری داده‌ها پرسشنامه تدوین‌شده در اختیار گروه کانونی متشکل از ۸ نفر از اعضای هیئت‌علمی قرار داده شد. جهت تعیین ارتباط بین نشانگرها و دستیابی به الگوی ساختاری تفسیری آن از روش مدل‌سازی ساختاری- تفسیری (ISM) استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد، نشانگرهای کژرفتاری در سیستم آموزش عالی به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: مدرک فروشی، قلدری در آموزش عالی استثمار و برده‌داری علمی، تیم سازی منفی، پارتی‌بازی و رفیق‌بازی، تقلب و سرقت علمی، شکل‌گیری بنگاه‌های فروش تولیدات علمی، جامعه‌پذیری فاسد و هویت‌یابی کاذب.

نتایج: در پژوهش حاضر با رویکرد ساختاری-تفسیری نشانگرهای کژرفتاری در نظام آموزش عالی ایران در پنج سطح اولویت‌بندی شدند. به‌طوری‌که در سطح یک نشانگر «هویت‌یابی کاذب» به‌عنوان تأثیرپذیرترین نشانگر و در سطح پنج سه نشانگر «مدرک فروشی»، «قلدری در آموزش عالی» و «استثمار علمی» به‌عنوان تأثیرگذارترین سطح قرار گرفتند. **به‌طورکلی نتایج** پژوهش با شناسایی نشانگرها و اولویت‌بندی آن‌ها، امکان درک بهتر موضوع و اتخاذ اقدامات مناسب در راستای جلوگیری و کاهش کژرفتاری های دانشگاهی را فراهم آورده است.

کلیدواژه‌ها: کژرفتاری دانشگاهی، آموزش عالی، تحلیل ساختاری- تفسیری

---

[1]. استادیار مدیریت آموزش عالی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی وروانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول مقاله). h.davarpanah@edu.ui.ac.ir

[2]. دانشیار مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی وروانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. r.hoveida@edu.ui.ac.ir

[3] استادیار مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی وروانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران، r.boroujerdi@edu.ui.ac.ir

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

مقدمه

آموزش عالی به‌عنوان یکی از پایه‌های اصلی توسعه و پیشرفت یک کشور در نظام جهانی محسوب می‌شود (والاس و رش[1]، ۲۰۱۵). از همین رو، کشورهایی که استانداردهای بالایی را در سیستم آموزش عالی خود حفظ می‌کنند، همیشه به‌عنوان کشورهای خواهان توسعه پایدار دیده می‌شوند، زیرا نظام آموزش عالی استاندارد ابزارهای لازم را برای بهبود استانداردهای زندگی فراهم می‌آورد. در این میان، آلوده شدن نظام آموزش عالی یک کشور به فساد از طریق تخلفات متقلبانه و فراگیر شدن تخطی از قوانین و نادیده انگاشتن ارزش‌ها در محیط‌های دانشگاهی، تأثیر فوری بر سلامت جامعه خواهد گذاشت و جامعه را با آسیب‌ها و مخاطرات زیادی مواجه خواهد ساخت (جونز، لیسک، برندنبرگ و دئوویت[2]،۲۰۲۱؛ اونیا، آدانا و اکوری[3]، ۲۰۲۲). ازجمله بزرگ‌ترین خطرات فساد، تقلب و به‌طوری کلی کژرفتاری در آموزش عالی، پیامی است که به نسل در حال آموزش می‌رساند که راهی به‌جز شایستگی برای کسب موفقیت وجود دارد. از طرفی کژرفتاری در آموزش عالی، اعتماد عمومی در یکی از مهم‌ترین نهادهای جامعه را تضعیف می‌کند (کریستنسن هیوز و ایتون[4]، ۲۰۲۲).

تقریباً در تمام نظام‌های آموزش عالی در سراسر جهان تقلب و کژرفتاری دانشگاهی یک نگرانی عمده محسوب می‌شود (موگالا، ماسایتی و مویلا[5]، ۲۰۲۲). در ایران نیز طی سال‌های اخیر، به‌ویژه در دهه گذشته، مشاهده شده است که مواردی از کژرفتاری در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی رو به افزایش بوده است (عابدی جعفری، حسن‌پور، وکیلی و جولائی، ۱۴۰۰). همان‌طور که کریستنسن هوجز و ایتون (۲۰۲۲) اظهار داشته است نباید این پدیده مخرب را نادیده گرفت و یا انکار کرد. زمان برای نادیده گرفتن یا کم‌ارزش شمردن کژرفتاری های اخلاقی اساتید، دانشجویان و کارکنان دانشگاه به‌عنوان "امر اتفاقی" تمام شده است؛ بلکه باید وجود کژرفتاری در محیط‌های دانشگاهی را پذیرفت و برای مدیریت آن طرح و برنامه داشت. از همین رو، در وهله اول برای مقابله با کژرفتاری دانشگاهی و پیشگیری از آن، پیش از هر چیز، شناخت دقیق و علمی نشانگرهای مختلف این پدیده ضرورت دارد. بدون شناخت دقیق نشانگرها و درجه اهمیت آن‌ها نمی‌توان انتظار داشت که اقدامات پیشگیری و یا اصلاحی بتوانند مؤثر واقع شوند. از طرف دیگر، اهمیت بالای نظام آموزش عالی در جامعه، تأثیرگذاری قابل‌تأمل آن بر ابعاد مختلف اجتماع و جایگاه ویژه‌ی آن در پرورش سرمایه‌های انسانی شایسته و موردنیاز جامعه، ضرورت بررسی این موضوع را در آموزش عالی بیشتر برجسته می‌سازد. از همه مهم‌تر، مفاهیمی چون کژرفتاری دانشگاهی، مفاهیمی فرهنگ محور، مکان محور و زمان محور هستند (دنیسووا-اشمیت[6]، ۲۰۱۸)؛ و در ادوار، مناطق و کشورهای مختلف، دارای الگوهای متفاوت است؛ بنابراین، با توجه به منحصربه‌فرد بودن بافت و سیستم آموزش عالی ایران و عوامل مختلفی که بر آن تأثیر می‌گذارند، لازم است نشانگرهای کژرفتاری در این سیستم به‌طور جامع و دقیق موردپژوهش قرار گیرند.

با وصفی که رفت، مسئله اصلی این پژوهش شناسایی و تحلیل نشانگرهای کژرفتاری در آموزش عالی ایران است چراکه به‌عنوان قدم اول در مسیر پیشگیری و اصلاح این پدیده مخرب ضروری است نشانگرهای آن را به‌صورت دقیق شناخت تا در مورد آن‌ها بتوان به مسئولین ذی‌ربط، اساتید و دانشجویان آگاهی داد، راهکارهای مناسبی را برای پیشگیری و مقابله با آن برنامه‌ریزی کرد و درنهایت در فرایندهای ارزیابی و اعتبارسنجی آن‌ها را لحاظ نمود.

مبانی نظری و تجربی پژوهش

دانشگاه‌ها، همانند اکثر نهادها، تحت‌فشار رشد عملکرد قرار دارند. رقابت برای استخدام دائمی، تأمین منابع مالی برای تحقیقات، انتشار در مجلات برتر، استخدام در دانشگاه‌های برجسته و شهرت در جامعه علمی، عوامل اصلی موفقیت فردی یا سازمانی برای افراد هستند

1. Wallace, M., & Resch
2 .Jones, Leask, Brandenburg & de Wit
3. Unya, Adanna & Okorie
4. Christensen Hughes & Eaton
5. Mugala, Masaiti & Mwila
6. Denisova-Schmidt

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

(مارتین[1]، ۲۰۱۶). بااین‌حال، تمرکز بیش‌ازحد بر انتشار در مجلات برتر و شمارش ارجاعات کارهای پژوهشی افراد ممکن است انگیزه‌های نامطلوبی را در جهت کژرفتاری دانشگاهی ایجاد کند (بوتر[2]، ۲۰۱۵). تعریفی که شفافیت بین‌الملل از کژرفتاری ارائه کرده است بدین‌صورت است: سوءاستفاده از قدرت سپرده‌شده برای به دست آوردن سود شخصی؛ این تعریف به‌طور وسیع در میان محققان، سیاست‌گذاران و متخصصان مورداستفاده قرار می‌گیرد. در آموزش عالی کژرفتاری به معنای نبود صداقت علمی است (دنیسووا-اشمیت، ۲۰۱۸)؛ که این صداقت علمی خود معنای گسترده‌ای دارد و وجوه زیادی را در برمی‌گیرد که مستقیم و غیرمستقیم با امور علمی در ارتباط هستند. همچنین تعریف کژرفتاری در آموزش عالی می‌تواند برقراری نظام روابط غیررسمی برای تنظیم دسترسی غیرمجاز به دارایی‌های مادی و غیرمادی از طریق سوءاستفاده از مراکز عمومی یا اعتماد سازمانی باشد (اوسیپیان[3]،۲۰۱۲). وایت و آلن[4] (۲۰۱۳) بر این باورند که توافق به تعریف قابل‌قبول همگان از کژرفتاری تقریباً امکان‌پذیر نیست و تعریف کژرفتاری آن‌قدر گسترده مطرح شده است که شامل طیف‌ها و گستره‌های متعددی است و نمی‌توان آن را به مواد خاص و معدودی محدود کرد. به عبارت روشن‌تر، بحث درباره کژرفتاری به بافت مسئله و حتی محیط بستگی دارد.

بررسی علل کژرفتاری در آموزش عالی می‌تواند به شناخت بهتر این پدیده و ارائه راهکارهای مؤثر برای مقابله با آن کمک کند. جورجنسن و بوزمن[5] (۲۰۰۷) به عامل ساختاری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین علل شکل‌گیری کژرفتاری در دانشگاه‌ها اشاره می‌کنند. رز-آکرمن و پالیفکا[6] (۲۰۱۶) علاوه بر عوامل ساختاری، عوامل فردی را دارای نقش مهمی در کژرفتاری در آموزش عالی معرفی می‌کنند. بوتر[7] (۲۰۱۵) علل این پدیده مخرب را این‌گونه بیان می‌کند که فشارهای رو به افزایش در محیط دانشگاه برای بهبود موفقیت فردی و دانشگاهی، باعث ایجاد انگیزه‌های نادرست شده است که به بازی‌های سیستمی و تجاوز از حدود رفتار مناسب در تحقیقات تشویق می‌کنند. حسینی هاشم زاده (۱۳۹۸) تأثیرپذیری آموزش عالی از سایر زیر نظام‌های جامعه، مسائل سیاسی، غلبه فرهنگ مدرک‌گرایی بر دانش، تجربه و تخصص، غلبه تفکر کمی گرایی بر کیفیت‌گرایی، تجاری شدن آموزش عالی، کاهش توان اقتصادی دانشگاه‌ها، ضعف شایسته‌سالاری به‌ویژه در جذب اعضاء هیئت‌علمی، قوانین جذب و ارتقاء اعضای هیئت‌علمی، تفاسیر غلط از اسناد بالادستی، بیکاری فارغ‌التحصیلان را از علل کژرفتاری می‌داند.

کژرفتاری دانشگاهی پیامدهای جدی و گسترده‌ای همچون ضربه به نظام ارزش‌های آموزش عالی، تخریب اعتماد عمومی، افت اعتبار علمی، ضربه به شایسته‌سالاری، کاهش نوآوری و پیشرفت علمی، کاهش کیفیت آموزش و پژوهش، تضعیف اعتبار علمی و بین‌المللی، افزایش هزینه‌ها، بروز مشکلات اخلاقی برای جامعه علمی و آموزش عالی به همراه دارد (اوسیپیان، ۲۰۰۹؛ حسینی هاشمی زاده،۱۳۹۸؛ مک-کیب، باترفیلد و تروینو[8]،۲۰۱۲؛ اورکوداشویلی[9]،۲۰۰۹؛ فئوکتیستوا[10]،۲۰۱٤؛ فورسووا و سیمونز[11]،۲۰۱٤؛ بوئرز به نقل از پانتر[12]،۲۰۲۰؛ شوفر، رامیرز و مایر[13]،۲۰۲۱؛ بوتمالای[14]،۲۰۲۲)؛ بنابراین این پدیده نیازمند توجه جدی و اقدامات مؤثر برای پیشگیری از کژرفتاری دانشگاهی و تقویت اخلاق در آموزش عالی است.

پیشینه پژوهش

1. Martin
2. Bouter
3. Osipian
4. Waite & Allen
5. Jorgensen, & Bozeman
6. Rose-Ackerman, & Palifka
7. Bouter
8. McCabe, Butterfield & Trevino
9. Orkodashvili
10. Feoktistova
11. Fursova,& Simons
12. Parnther
13. Schofer, Ramirez& Meyer
14. Butmalai

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

در سال‌های اخیر پژوهش‌های خارجی و داخلی قابل‌توجهی در زمینه کژرفتاری های دانشگاهی صورت گرفته است که عموماً علل کژرفتاری ، عوامل مؤثر بر آن و پیامدهای آن را موردمطالعه و واکاوی قرار داده‌اند. برای نمونه در میان پژوهشگران خارجی، گلدن، مازوتا و زیتلبار[1] (۲۰۲۳) در پژوهش خود به این نتایج دست یافتند که تحقیقات علمی ممکن است به دلیل فشار بالا، انگیزه‌های تخلف را ایجاد کند و شفافیت را در پاسخ به تخلفات کاهش دهد. ژائو[2] و همکاران (۲۰۲۲) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که تأثیر همتا و فرهنگ عامل مهمی در شکل‌گیری بی‌صداقتی تحصیلی است. در پژوهشی دیگر بوتمالای (۲۰۲۲) پیامدهای فساد برای سیستم‌های آموزش عالی را مورد مطالعه قرار داده و اظهار داشتند فساد مانع از انجام یکی از مأموریت‌های اساسی آموزش عالی، یعنی پرورش شهروندان با آگاهی کامل از حقوق و وظایف خود می‌شود. نتایج پژوهش پانتر (۲۰۲۰) نیز حاکی از آن است که اکثر دانشجویان تخلفات علمی مرتکب شده‌اند یا شاهد تخلفات علمی بوده‌اند. علاوه بر این، نتایج پژوهش‌های کایالی[3] (۲۰۲۲)؛ گلیندینگ، اوریم و کینگ[4] (۲۰۱۹) و فئوکتیستوا (۲۰۱٤) به ترتیب رتبه‌بندی دانشگاه‌ها، سیاست‌ها و اقدامات تضمین کیفیت و تدابیر دولت را به‌عنوان عوامل و راهبردهای مهم جهت مقابله با مدرک و فساد در آموزش عالی مطرح کردند. به‌طور مشابه اورکوداشویلی (۲۰۰۹)، در پژوهش خود آزمون ورودی ملی یکپارچه، سیستم جدید اعتبارسنجی مؤسسات آموزش عالی و بازسازی کادر آموزش عالی را به‌عنوان سه مداخله برای مبارزه با فساد در آموزش عالی جورجیا معرفی کرده است.

بررسی پژوهش‌های داخلی نیز نشان می‌دهد که در ارتباط با کژرفتاری های دانشگاهی پیشینه قابل‌توجهی وجود دارد که به‌طور انحصاری بر شناسایی علل کژرفتاری دانشگاهی و آسیب‌شناسی آن تمرکز دارد. برای مثال مولوی و مرادرضایی (۱٤۰۱) و رمضانی و ساعدی (۱۳۹۹) عوامل مؤثر بر برون‌سپاری پایان‌نامه‌ها در بین دانشجویان را مورد مطالعه و واکاوی قرار داده‌اند. محمدیان شریف و همکاران (۱۳۹۹)، قائدی و همکاران (۱۳۹۷)، زمانی و همکاران (۱۳۹۲) و اجاقی و همکاران (۱۳۹۰) نیز در پژوهش‌های خود به شناسایی علل و زمینه‌های انواع کژرفتاری دانشگاهی و آسیب‌شناسی آن‌ها در آموزش عالی پرداخته‌اند.

پیشینه پژوهش حاکی از آن است که بررسی و مطالعه کژرفتاری به‌طورکلی و به‌طور خاص در زمینه‌ی علل، عوامل مؤثر و پیامدهای آن در محیط‌های دانشگاهی همواره موردتوجه پژوهشگران داخلی و خارجی بوده است. بااین‌حال نشانگرهای کژرفتاری دانشگاهی در محیط‌های آموزش عالی کمتر موردتوجه پژوهشگران بوده است. از همین رو، از طرفی می‌توان به لحاظ موضوعی به جنبه بداعت و نوآوری این پژوهش اشاره کرد و از سوی دیگر روش و رویکرد پژوهش حاضر را به‌عنوان وجه متمایزکننده آن با سایر پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه مطرح نمود. بر اساس بررسی پژوهشگران علیرغم اینکه پژوهش‌های متعددی در کشور به‌طورکلی در زمینه کژرفتاری دانشگاهی انجام‌شده، اما پژوهشی که از جنبه روش‌شناسی با تحلیل ساختاری-تفسیری این موضوع را مورد بررسی و تحلیل قرار داده باشد و پس از شناسایی نشانگرها به‌صورت خاص در حوزه‌ی دانشگاهی، به اولویت‌بندی و بررسی نوع ارتباط آن‌ها با یکدیگر پرداخته باشد، یافت نشد.

روش‌شناسی

با توجه به هدف پژوهش و روش گردآوری داده‌ها، پژوهش حاضر یک تحقیق آمیخته- متوالی اکتشافی است که داده‌های آن طی دو مرحله (کیفی، کمی) جمع‌آوری شده است. در مرحله اول (کیفی) گردآوری اطلاعات از دو روش مصاحبه بدون ساختار با صاحب‌نظران و تحلیل سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های صاحب‌نظران و منتقدان آموزش عالی ایران در رسانه‌های مختلف طی دو گام بهره گرفته شد. در گام اول با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند- گلوله برفی و معیار «اشباع نظری» با ۱۷ نفر از اساتید و خبرگان دانشگاهی و اعضای هیئت‌علمی شاغل در مؤسسات پژوهشی زیر نظر وزارت علوم ایران مصاحبه بدون ساختار انجام گرفت. مصاحبه‌ها بین ۲۵ تا ۷۵ دقیقه

1. Golden, Mazzotta & Zittel-Barr
2. Zhao
3. Kayyali
4. Glendinning, Orim & King

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

به طول انجامید. پروتکل مصاحبه نیز شامل معرفی پژوهشگران، اهداف پژوهش و یک پرسش کلی دوبخشی بود: به نظر شما آیا در محیط‌های دانشگاهی ایران و در میان دانشگاهیان ایرانی کژرفتاری های دانشگاهی مشهود است؟ اگر نظر شما مثبت است به نظر شما نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی در آموزش عالی ایران کدام اند؟ در هنگام انجام مصاحبه‌ها به شرکت‌کنندگان در خصوص محرمانه بودن اطلاعات اطمینان داده شد و پس از کسب اجازه از مصاحبه‌شوندگان، مصاحبه‌ها ضبط و سپس به‌منظور تجزیه‌وتحلیل مکتوب گردید. برحسب تخصص از میان مشارکت‌کنندگان ۳۵٪ متخصص آموزش عالی، ۲۹٪ متخصص جامعه‌شناسی، ۱۸٪ علوم تربیتی، ۱۲٪ مدیریت و ٦٪ حقوق بودند.

تجزیه‌وتحلیل داده‌ها هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها صورت گرفته است به این شکل که بعد از هر مصاحبه متن آن مکتوب می‌شد و پس از اتمام تجزیه‌وتحلیل متن هر مصاحبه، مصاحبه بعدی انجام می‌شد. برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون[1] بهره گرفته‌شده است. با توجه به تنوع روش‌های به‌کاررفته در تحلیل مضمون و تنوع دیدگاه صاحب‌نظران، عناوین و طبقه‌بندی‌های متفاوتی برای مضامین وجود دارد. در پژوهش حاضر، تحلیل مضامین بر اساس دیدگاه آترايد-استرلینگ[2] (۲۰۰۱) در سه سطح مضمون‌های پایه[3] (کدها و نکات کلیدی موجود در متن)، مضمون‌های سازمان دهنده[4] (مقولات به‌دست‌آمده از ترکیب و تلخیص مضمون‌های پایه) و مضمون‌های فراگیر[5] (مضمون‌های عالی دربرگیرنده‌ی اصول حاکم بر متن به‌عنوان یک کل) صورت گرفت. به‌منظور حصول اطمینان از قابلیت اطمینان داده‌های پژوهش از روش مطالعه مکرر، مقایسه داده‌ها، خلاصه‌سازی و دسته‌بندی اطلاعات بدون اعمال تغییرات در داده‌ها، استفاده گردید.

در گام دوم به‌منظور غنا بخشیدن به یافته‌های پژوهش ۱۲ سخنرانی و یا مصاحبه صاحب‌نظران و منتقدان آموزش عالی ایران در رسانه‌های مختلف به‌صورت هدفمند انتخاب و همانند مصاحبه‌ها به روش تحلیل مضمون مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت. کلیه فایل سخنرانی‌ها به‌جز سه مورد به‌صورت فایل صوتی یا صوتی-تصویری بودند؛ که همانند بخش قبل به‌منظور تحلیل مکتوب شدند. انتخاب سخنرانی‌ها به این دلیل بود که صاحب‌نظران مدنظر در این بخش توسط مشارکت‌کنندگان در بخش مصاحبه‌ها به‌عنوان صاحب‌نظر کلیدی به مصاحبه‌کننده معرفی شدند ولی یا امکان مصاحبه با آن‌ها فراهم نشد یا پس از مراجعه، پژوهشگران را به فایل سخنرانی خود ارجاع دادند. بااین‌حال تحلیل سخنرانی صاحب‌نظران دو حسن داشت یکی اینکه اشباع نظری در مرحله مصاحبه‌ها را تائید نمود چراکه پس از تحلیل متن سخنرانی‌ها تنها ٦ مضمون پایه به مضامین استخراج‌شده در مرحله قبل افزوده شد در سایر موارد نظر صاحب‌نظران هم‌راستا با نظر مشارکت‌کنندگان بخش قبلی بود. همچنین این بخش از پژوهش بر قابلیت اطمینان داده‌های پژوهش در بخش مصاحبه‌ها افزود. در جدول (۱) اطلاعات مربوط به سخنرانی‌های موردبررسی در گام دوم مرحله کیفی ارائه‌شده است. اگرچه صاحب‌نظران گام دوم افراد شناخته شده‌ای هستند. بااین‌حال، به‌منظور اختصارگویی در بخش یافته‌ها همانند مصاحبه‌ها برای هرکدام کد اختصاصی تعیین شده است.

جدول (۱): سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های صاحب‌نظران

ردیف	تخصص	موضوع	مکان سخنرانی/رسانه	سال	کد اختصاصی
۱	استاد-ادبیات و زبان فارسی	بحث درباره روند انحطاط اسلامی و وضعیت آموزش عالی در کشور	برنامه تلویزیونی شوکران	۱۳۹۷	(کد ۱۸)
۲	استاد- فیزیک	نقد وضعیت موجود دانشگاه‌های کشور	برنامه تلویزیونی شوکران	۱۳۹۸	(کد ۱۹)

1. Thematic Analysis
2 .Attride-Stirling
3. Basic
4. Organizing
5. Global

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

۳	استاد- فیزیک	چرا ارزش‌ها در محیط‌های علمی ما تضعیف‌شده‌اند	دانشگاه صنعتی شریف	۱۳۹۶	(کد ۲۰)
٤	دانشیار-علم اطلاعات و دانش شناسی	کوچ علم از دانشگاه	https://tabnakbato.ir/fa/news/100739	۱۳۹٦	(کد ۲۱)
٥	استادیار- مطالعات آموزشی	درآمدی انتقادی بر انبوه‌سازی دانشگاهی	همایش سازمان‌دهی آموزش عالی انجمن آموزش عالی ایران	۱۳۹۸	(کد ۲۲)
٦	استادیار- مطالعات آموزشی	ایده نهاد علم درباره استقلال دانشگاه در ایران	مجله تصویری علوم انسانی	۱۳۹۸	(کد ۲۳)
۷	استادیار-جامعه‌شناسی	مفهوم پادرهوایی و دانشگاه	همایش مطالعات فرهنگی و اجتماعی آموزش عالی	۱۳۹۸	(کد ۲٤)
۸	پژوهشگر حوزه مطالعات سلامت سازمانی و مقابله با فساد	معرفی و نقد کتاب فساد دانشگاهی نوشته داود حسینی هاشم زاده	نشست وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۱۳۹۸	(کد ۲۵)
۹	استادیار-جامعه‌شناسی	دانشگاه به‌مثابه بازار	نخستین کرسی نقد سیاست دولت تحت عنوان «نقد اجتماعی برنامه‌های آموزش عالی»/ انجمن جامعه‌شناسی ایران	۱۳۹۲	(کد ۲٦)
۱۰	استادیار- فلسفه و تاریخ علم-عضو فرهنگستان زبان و ادب فارسی	نقد مقالات علمی -پژوهشی	نشست تخصصی نقش مطبوعات در پیشبرد دانش ایران- کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران	۱۳۹۷	(کد ۲۷)
۱۱	استادیار-علوم تربیتی	واکاوی فساد دانشگاهی در آموزش عالی	دانشگاه تهران	۱۳۹۸	(کد ۲۸)
۱۲	استاد-مهندسی صنایع	شکاف بین نهاد علم و نهاد سیاست	مجله تصویری علوم انسانی زاویه	۱۳۹۸	(کد ۲۹)

در مرحله دوم (کمی) جهت تعیین ارتباط بین نشانگرهای مستخرج از مرحله کیفی و دستیابی به الگوی ساختاری تفسیری آن از روش مدل‌سازی ساختاری- تفسیری[1] (ISM) استفاده شد. این روش برای شناسایی و تعیین روابط بین اجزای مختلف یک پدیده، به کار می‌رود که نخستین بار وارفیلد[2] (۱۹۷٤) آن را مطرح کرد. به‌طور دقیق، ازاین‌جهت که در این روش ساختاری کلی از مجموعه‌ای از روابط، از بین عوامل مختلف استخراج می‌شود، به آن ساختاری و ازآنجاکه مدل‌سازی متکی بر قضاوت گروهی است و تعیین روابط و سطح‌بندی بین متغیرها بر اساس قضاوت خبرگان صورت می‌گیرد، تفسیری است. درنهایت یک روش مدل‌سازی است زیرا روابط خاص شناسایی‌شده بین عوامل و نیز ساختار کلی از روابط و نحوه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها عرضه می‌شود (آلوینی، دولمین و مینینو[3]، ۲۰۱۲). به‌طورکلی ISM طی ۳ گام به شرح زیر انجام می‌شود:

۱. شناسایی متغیرهای مرتبط با مسئله
۲. تعیین روابط مفهومی بین ابعاد و شاخص‌های مدل
   ۲-۱: تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM)[4]
   ۲-۲: ترسیم ماتریس دستیابی (RM)[1]

1. interpretive structural modelling (ISM)
2.Warfield
3. Aloini, Dulmin & Mininno
4. structural self-interaction matrix (SSIM)

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]
[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

۲-۳: تعیین روابط و سطح‌بندی ابعاد

۲-٤: ترسیم الگوی ساختاری تفسیری و شبکه تعاملات ابعاد

۳. تجزیه‌وتحلیل نفوذ و وابستگی ابعاد

ازآنجاکه رویکرد ISM متکی بر قضاوت خبرگان است، در مرحله کمی به‌منظور گردآوری داده‌ها از گروه کانونی متشکل از ۸ نفر از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های کشور که در بخش کیفی نیز مشارکت داشتند، بهره گرفته شد. ابزار پژوهش پرسشنامه ISM مستخرج از بخش کیفی بود. روایی محتوایی پرسشنامه تدوین‌شده با بهره‌گیری از روش لاوشه (۱۹۷۵) تائید گردید (به‌منظور اجتناب از تکرار، نتایج مربوط به روایی در بخش یافته‌ها گزارش شده است). پس از اطمینان از روایی پرسشنامه طراحی‌شده، پرسشنامه متناسب با روش ISM و به شکل ماتریس مربع تنظیم و در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار داده شد. درنهایت داده‌های گردآوری‌شده در بخش کمی با نرم‌افزار ISM نسخه ۱,۳ مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

در این بخش بر اساس مراحل انجام پژوهش و روش ISM یافته‌های پژوهش گزارش شده است.

گام اول) شناسایی نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

روش ISM با شناسایی متغیرهایی و ابعاد مسئله یا موضوع موردمطالعه شروع می‌شود. این متغیرها و ابعاد به روش‌های مختلف نظیر مطالعه ادبیات موضوعی، مصاحبه و دریافت نظرات خبرگان و پرسشنامه به دست می‌آید. همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، در پژوهش حاضر جهت شناسایی نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی از مصاحبه بدون ساختار و تحلیل سخنرانی‌های صاحب‌نظران و خبرگان دانشگاهی بهره گرفته شد. پس از بررسی و تحلیل مصاحبه‌های انجام‌شده و سخنرانی‌ها، مضامین مربوط به کژرفتاری های دانشگاهی استخراج گردید. همان‌طور که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود، نتایج حاصل از تحلیل داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها در قالب ۱ مضمون اصلی و ۹ مضمون فرعی سازمان‌دهی شدند.

جدول ۲، مضامین فرعی و اصلی به‌دست‌آمده از مصاحبه‌های خبرگان دانشگاهی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کد مصاحبه‌شوندگان	نمونه از مصاحبه‌ها

1.reachability matrix (RM)

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

کژرفتاری های دانشگاهی	مدرک فروشی	۷-۹-۱۰-۱۳-۱۵-۲۴-۲۸	"یکی از مصادیق فساد دانشگاهی که یکم ابا دارم اسمش را بگویم تن‌فروشی دانشگاهی است. ناموس و غیرت یک دانشگاه مدرک تحصیلی است. دانشگاه‌های ما به اسم توسعه علم به اسم توسعه آموزش به اسم عدالت اجتماعی به شیوه‌های مختلف از طریق آموزش مجازی، نوبت دوم، شبانه، روزانه دارند این مدرک را می‌فروشند اصلاً چیزی به اسم شرایط ورودی و شرایط فارغ‌التحصیلی نداریم یعنی هرکسی می‌تواند وارد شود و هرکسی می‌تواند خارج شود. چند نمونه سراغ دارید که نتوانسته باشند از پایان‌نامه و رساله خود دفاع کنند. دانشگاه ما خیلی راحت دارد در قبال پول ناموس خودش را می‌فروشد. نگاه به دانشگاه‌های بزرگ کشور مثل دانشگاه تهران و امیرکبیر، اصفهان نکنید کافی است سری بزنید به دانشگاه‌هایی که در دورافتاده‌ترین نقطه کشور تأسیس شدند یک دانشجو با ۵ درصد، ده درصد میانگین‌ها در آزمون دکترا دارد دکترا می‌خواند و صرفاً پول می‌دهد مدرک دکترا را می‌خرد آیا این چیزی به‌غیراز تن‌فروشی دانشگاهی است؟" (کد ۲۸)
	قلدری در آموزش عالی	۲-۴-۷-۱۴	"یک مفهومی داریم تحت عنوان bully در آموزش عالی یعنی قلدری در آموزش عالی. شخص به خاطر اینکه دارد اهداف شخصی خاص خودش را دنبال می‌کند یک فضای مفهومی شکل می‌گیرد تحت عنوان قلدری یعنی استاد بیش‌ازاندازه معمول به دانشجو زور می‌گوید یا سیستم به‌طورکلی به دانشجو و یا خود اساتید زور می‌گوید. در نظام آموزش عالی ما این مفهوم قلدری در دو سطح فردی و سازمانی مشاهده می‌شود یعنی دانشگاه برای پیشبرد اهداف خودش (که به نظر بنده اهداف کاذب هستند نه اصیل چون ارتقاء رتبه رنکینگ و رشد کمی تعداد مقالات و پژوهش‌ها و دانشجویان اهداف و رسالت اصلی نهاد دانشگاه نیستند) به اعضای هیئت‌علمی زور می‌گوید که برای اینکه جذبت کنم یا ارتقاء مرتبه پیدا کنی باید حتماً تعداد زیادی مقاله و کتاب داشته باشی پس این می‌شود قلدری سازمانی، از طرفی خود اساتید برای اینکه بتوانند رزومه سازی کنند تا بتوانند ارتقاء مرتبه پیدا کنند دانشجویان را مجبور به نوشتن مقاله و کتاب می‌کنند". *(کد ٤)*
	استثمار و برده‌داری علمی	۲-۴-۷-۱۰-۱۱-۱۴-۲۵-۲۸	" یکی از دوستان یک چهره سرشناسی را نام برد که تعداد مقالاتی را که چاپ کرده را اگر بر زندگی علمی‌اش تقسیم کنیم تقریباً هرچند ساعت که نه حتی هرچند دقیقه یک مقاله نوشته! خب این نشان می‌دهد نه مقاله مهم هست نه خودش می‌نویسد و این گاهی حتی بهره‌کشی از دانشجویان و سوار رو دوش دانشجو شدن است "(کد ۷). " گاهی برخی از اساتید برای ارتقای خودشان دانشجو را موظف می‌کنند برای اینکه نمره بگیری برای اینکه پاس بشوی برای اینکه پایان نامت را دفاع کنی یا غیر باید مقاله بدی و اسم من در آن باشد به‌نوعی در بسیاری از مواقع دانشجویان مورد سوءاستفاده و بهره‌کشی نا استادان قرار می‌گیرند " (کد ۱۱).

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

	تیم سازی منفی	۲-٤-١٤-١٦	" یکی از نشانگرهای فساد دانشگاهی شاید کمتر به آن توجه می‌شود ولی وجود دارد بحث نوچه گرایی و ایجاد نوچه‌ها است. سیستم افراد و پژوهشگران و کنشگران دانشگاهی را سوق می‌دهد به سمت ایجاد یک گروه غیررسمی از نوچه‌ها که این‌ها ممکن است از اعضای هیئت‌علمی جوان‌تر و دانشجویان تحصیلات تکمیلی باشند به خاطر اینکه یک فضای حاکمیتی برای توسعه کار خودش، قدرت خودش ایجاد کند. چون مناسک گرایی و دل‌بستگی شدید به وسایل نیازمند نیرو، قدرت و فضاست و این فضا که خیلی از اعضای هیئت‌علمی و کنشگران دانشگاهی سعی می‌کنند یک فضای قدرت ایجاد کنند با استفاده از سیستم‌هایی مانند نوچه گرایی که تیم سازی محترمانه‌تر آن است " (کد ٤).
	پارتی‌بازی و رفیق‌بازی	۲-۱۲-۱۳-۱۹-۲٦	" برخی مجلات ما باندبازی و رفیق‌بازی شده‌اند. کم نیستند مجلاتی که با یک تماس مقاله چاپ می‌کنند ... اولویت چاپ را نه عنوان پژوهش و نه محتوای پژوهش تعیین نمی‌کند بلکه دوست و آشنا بودن نویسندگان تعیین می‌کنند. مگر تعریف فساد غیرازاین است " (کد ۱۳). در داوری مقالات نیز باید اصول اخلاقی رعایت شود و واقعاً مقالات بدون اسامی نویسندگان برای داوری فرستاده شوند. باید این داوری‌های خالصانه باشد از روی حب و بغض نباشد پارتی‌بازی نباشد الآن در بعضی دانشگاه پارتی‌بازی و رفاقت بازی حاکم است "(کد ۱۹).
	تقلب و سرقت علمی	٦-١٠-١٤-٢٥	" ما فرم‌ها را رعایت می‌کنیم. ما دزدی می‌کنیم سرقت می‌کنیم به کارها آب می‌بندیم که ارتقا بگیریم و استاد تمام بشویم " (کد ۱۰).
	شکل‌گیری بنگاه‌های فروش تولیدات علمی (پایان‌نامه، مقاله، کتاب)	۲-۷-۸-۱۰-۱۱-۱۳-۱٤-۱٦-۲٥-۲۸	" شما به هرکدام از کنشگران آموزش عالی بپرسید با شنیدن نام خیابان انقلاب تهران چه چیزی در ذهن شما تداعی می‌شود بدون استثنا یکی از مواردی که بیان می‌کنند فروش پایان‌نامه، مقاله علمی پژوهشی، آی اس آی و کیو وان، نوشتن کتاب و از این قبیل موارد است. بدون شک تا زمانی که متقاضی برای عرضه کالایی وجود نداشته باشد توزیع‌کننده و فروشنده‌ای هم نخواهد بود. قاعدتاً مشتریان و متقاضیان پایان‌نامه، مقاله و کتاب پولی خود دانشگاهیان هستند و اینکه چرا باید تقاضا و بازاری برای چنین کالاهایی شکل بگیرد به ساختار و آیین‌نامه‌های نظام آموزش عالی ما برمی‌گردد "(کد ۲). "چون اساتید می‌خواهند دانشیار و استاد تمام شوند و پوزیشن های مادی و منزلتی آن موقعیت را بگیرند از هر وسیله‌ای استفاده می‌کنند.... پول می‌دهند برایشان کتاب می‌نویسند. آی اس آی نویسی از کجا دارد می‌آید چون ابزاری است برای دانشیاری و استاد تمامی " (کد ۱۰).

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

	هویت‌یابی کاذب	۳-۱۲-۱۳-۱۵-۲۴	" دکتر فراستخواه در جایی اظهار داشته است که افرادی که در کنکور شرکت می‌کنند به دنبال پرستیژ هستند و نه‌فقط گرفتن مدرک و افراد به دانشگاه می‌آیند تا منزلت، پرستیژ اجتماعی، هویت و راهی برای مشارکت و تحرک اجتماعی بیابند که با این مخالف هستم شاید بتوان گفت چنین دانشگاه‌هایی باعث شکل‌گیری هویت کاذب در افراد خواهد شد چراکه اکثر دانشجویان دکتری بعد فارغ‌التحصیلی صرفاً لفظ دکتر را به یدک می‌کشند و در بسیاری از موارد مشغول نوشتن پایان‌نامه هستند " (کد ۳).
	جامعه‌پذیری فاسد	۲۵	" من فرضیه‌ام این است که ما در طول تحصیل دانشگاهی دانشجویانمان را به شکل فاسد تربیت می‌کنیم یعنی اگر ما دانشجویانی که سال اول وارد دانشگاه شدند و دانشجویان سال آخر را سنجش کنیم فرضیه من می‌گوید که در سال چهارم دانشجو آغوش بازتری نسبت به فساد دارد و تطابقش با ساختارهای جاری فاسد در مملکت بیشتر است یعنی ما دانشجویانمان را به شکلی تربیت کردیم آغوش بازی نسبت به فساد داشته باشند به‌راحتی به فساد بله خواهند گفت وقتی‌که شاهد این هستند که استاد که درواقع باید وظیفه انبیایی و معلمی تربیت را به عهده بگیرد کارش شده استثمار و بار کشی از دانشجو که برای من مقاله بنویس برای من کتاب بنویس برای من به شکل‌های مختلف خدمت ارائه کن و من در ازای آن به تو نمره می‌دهم "*(کد ۲۵)*.

نتایج حاصل از جدول ۲ نشان می‌دهد که نشانگرهای شناسایی‌شده برای کژرفتاری های دانشگاهی توسط مصاحبه‌شوندگان و خبرگان حداقل ۱ بار و حداکثر ۱۰ بار مورد اشاره و تأکید قرارگرفته‌اند.

گام دوم) تعیین روابط مفهومی بین نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

قبل از تعیین رابطه مفهومی بین نشانگرهای شناسایی‌شده ابتدا به‌منظور اطمینان از تناسب محتوایی نشانگرها با کژرفتاری دانشگاهی و سنجش روایی محتوایی از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا بر اساس طیف لیکرت ۳ گزینه‌ای (نشانگر ضروری است، نشانگر مفید است ولی ضروری نیست، نشانگر ضرورتی ندارد) میزان ضرورت هرکدام از نشانگرها شناسایی‌شده را مشخص نمایند. با توجه به اینکه تعداد متخصصان مشارکت‌کننده در بخش کمی ۸ نفر بود ازاین‌رو حداقل CVR مورد قبول برای هر نشانگر ۰/۷۵۰ است (آیر و اسکالی[1]، ۲۰۱٤). بدین ترتیب روایی محتوایی ۹ نشانگر شناسایی‌شده به شرح جدول ۳، تائید شد.

جدول ۳، روایی محتوایی (CVR) نشانگرهای شناسایی‌شده

نشانگرها	CVR
نشانگر ۱: مدرک فروشی	۱/۰۰
نشانگر ۲: قلدری در آموزش عالی	۱/۰۰
نشانگر ۳: استثمار و برده‌داری علمی	۰/۷۵۰
نشانگر ٤: تیم سازی منفی	۱/۰۰
نشانگر ۵: پارتی‌بازی و رفیق‌بازی	۰/۷۵۰
نشانگر ٦: تقلب و سرقت علمی	۱/۰۰
نشانگر ۷: شکل‌گیری بنگاه‌های فروش تولیدات علمی (پایان‌نامه، مقاله، کتاب)	۱/۰۰

1. Ayre & Scally

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

نشانگر ۸: هویت‌یابی کاذب	۱/۰۰
نشانگر ۹: جامعه‌پذیری فاسد	۱/۰۰

پس از اطمینان از روایی محتوایی و تناسب نشانگرهای شناسایی‌شده، پرسشنامه‌ای متشکل از یک ماتریس ۹*۹ طراحی و در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و از آن‌ها خواسته شد تا نوع رابطه نشانگرها را مشخص کنند.

مرحله اول: تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری

ماتریس خود تعاملی ساختاری به‌منظور تعیین روابط علت-معلولی میان نشانگرهای شناسایی‌شده ترسیم می‌شود. در این مرحله متغیرهای مسئله به‌صورت دوبه‌دو و زوجی با هم مقایسه شدند و پاسخ‌دهندگان با استفاده از نمادهای V یا ۱ (متغیر i بر j تأثیر دارد)، A یا ۱- (متغیر j بر i تأثیر دارد)، X یا ۲ (رابطه دوسویه) وO یا صفر (نبود رابطه) به تعیین روابط بین نشانگرها پرداختند. درنهایت برای تعیین توافق و وارد کردن داده‌ها به نرم‌افزار روی اکثریت گروه خبره یعنی تعداد (N/2+1) ملاک تعیین روابط زوجی بین نشانگرها قرار گرفت (تقی زاده و ضیائی، ۱۳۹۲) و درنهایت ماتریس خودتعاملی بر اساس جدول ٤ به دست آمد.

جدول ٤، ماتریس خودتعاملی ساختاری نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

نشانگرها	۱	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸	۹
نشانگر ۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
نشانگر ۲		۱	۲	۱	۱	۱	۱	۰	۱
نشانگر ۳			۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱
نشانگر ٤				۱	۲	۱	۲	۰	۱
نشانگر ٥					۱	۱	۲	۰	۱
نشانگر ٦						۱	-۱	۱	۱
نشانگر ۷							۱	۱	۱
نشانگر ۸								۱	-۱
نشانگر ۹									۱

مرحله دوم) ماتریس دستیابی یا دریافتی

ماتریس دریافتی از تبدیل ماتریس خودتعاملی ساختاری به یک ماتریس دو ارزشی صفر و یک حاصل می‌گردد. برای استخراج ماتریس دریافتی اولیه، ابتدا در هر سطر ماتریس، عدد یک جایگزین اعداد ۱ و ۲ و عدد صفر جایگزین اعداد ۱- و ۰ در ماتریس خودتعاملی می‌شود. طبق توضیحات فوق، ماتریس دریافتی اولیه برای ماتریس خودتعاملی ساختاری مرحله قبل به‌صورت جدول ۵ محاسبه شده است.

جدول ۵، ماتریس دریافتی اولیه نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

نشانگرها	۱	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸	۹
نشانگر ۱	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱
نشانگر ۲	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱
نشانگر ۳	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱
نشانگر ٤	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۱

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

نشانگر ۵	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۱
نشانگر ٦	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۱
نشانگر ۷	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱
نشانگر ۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰
نشانگر ۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱

پس از تشکیل ماتریس دریافتی اولیه از اعمال روابط تعدی بین مؤلفه‌ها، ماتریس دسترسی نهایی به دست می‌آید. رابطه تعدی به صورتی است که اگر مؤلفه i منجر به مؤلفه j شود و مؤلفه j منجر به مؤلفه k گردد پس می‌توان نتیجه گرفت که i منجر به k می‌گردد؛ بنابراین باید روابط ثانویه کنترل شود. علاوه بر این در ماتریس دریافتی نهایی قدرت نفوذ و میزان وابستگی هر متغیر نیز نشان داده می‌شود. نتایج حاصل از محاسبه ماتریس دریافتی نهایی در جدول ٦ گزارش شده است.

جدول ٦، ماتریس دریافتی نهایی نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

نشانگر	۱	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸	۹	قدرت نفوذ
نشانگر ۱	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷
نشانگر ۲	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۸
نشانگر ۳	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	۸
نشانگر ٤	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	٦
نشانگر ٥	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱*	۱	٦
نشانگر ٦	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۱	۳
نشانگر ۷	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	٦
نشانگر ۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱
نشانگر ۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۲
میزان وابستگی	۱	۲	۲	٦	٦	۷	٦	۹	۸	

مرحله سوم) تعیین روابط و سطح‌بندی نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

تعیین روابط و سطح‌بندی نشانگرها بر اساس استخراج مجموعه خروجی‌ها (تأثیرگذاری) و مجموعه ورودی‌ها (تأثیرپذیری) برای هر بعد از ماتریس محاسبه می‌شود. مجموعه خروجی‌ها شامل خود بعد و ابعادی است که از آن تأثیر می‌پذیرد. مجموعه ورودی‌ها شامل خود بعد و ابعاد است که بر آن تأثیر می‌گذارند. بر اساس اشتراک بین مجموعه‌های ورودی و خروجی هر یک از نشانگرها سطح‌بندی می‌شود. به‌طوری‌که نشانگرهایی که اشتراک به‌دست‌آمده از آن‌ها با مجموعه دریافتی آن‌ها یکسان است، در سلسله‌مراتب ISMبه‌عنوان متغیر سطح بالا و وابسته محسوب می‌شوند. پس از شناسایی متغیر بالاترین سطح، آن متغیر از فهرست سایر متغیرها کنار گذاشته می‌شود. این تکرارها تا زمان تعیین سطح همه متغیرها ادامه پیدا می‌کند. نتایج حاصل از برآورد روابط و سطوح نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی در جدول ۷ گزارش شده است.

جدول ۷، تعیین سطوح در سلسله‌مراتب الگوسازی ساختاری تفسیری نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

نشانگر	سطرها مجموعه خروجی (اثرگذاری)	ستون‌ها مجموعه ورودی (اثرپذیری)	اشتراک	سطح

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

نشانگر ۱	۱، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩	۱	۱	سطح پنجم
نشانگر ۲	۲، ۳، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩	۲، ۳	۲، ۳	سطح پنجم
نشانگر ۳	۲، ۳، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩	۲، ۳	۲، ۳	سطح پنجم
نشانگر ٤	٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩	۱، ۲، ۳، ٤، ٥، ٧	٤، ٥، ٧	سطح چهارم
نشانگر ٥	٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩	۱، ۲، ۳، ٤، ٥، ٧	٤، ٥، ٧	سطح چهارم
نشانگر ٦	٦، ٧، ٨، ٩	۱، ۲، ۳، ٤، ٥، ٦، ٧	٦، ٧	سطح سوم
نشانگر ۷	٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩	۱، ۲، ۳، ٤، ٥، ٧	٤، ٥، ٧	سطح چهارم
نشانگر ۸	۸	۱، ۲، ۳، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩	۸	سطح اول
نشانگر ۹	۸، ۹	۱، ۲، ۳، ٤، ٥، ٦، ٧، ٩	۹	سطح دوم

مرحله چهارم: ترسیم الگوی ساختاری تفسیری نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

مدل نهایی به‌دست‌آمده در پژوهش حاضر از پنج سطح (شکل ۱) تشکیل‌شده است. سطح یک که تنها نشانگر «هویت‌یابی کاذب» در آن قرارگرفته است به‌عنوان تأثیرپذیرترین سطح و سطح پنج که سه نشانگر «مدرک فروشی»، «قلدری در آموزش عالی» و «استثمار علمی» در آن قرارگرفته به‌عنوان تأثیرگذارترین سطح است.

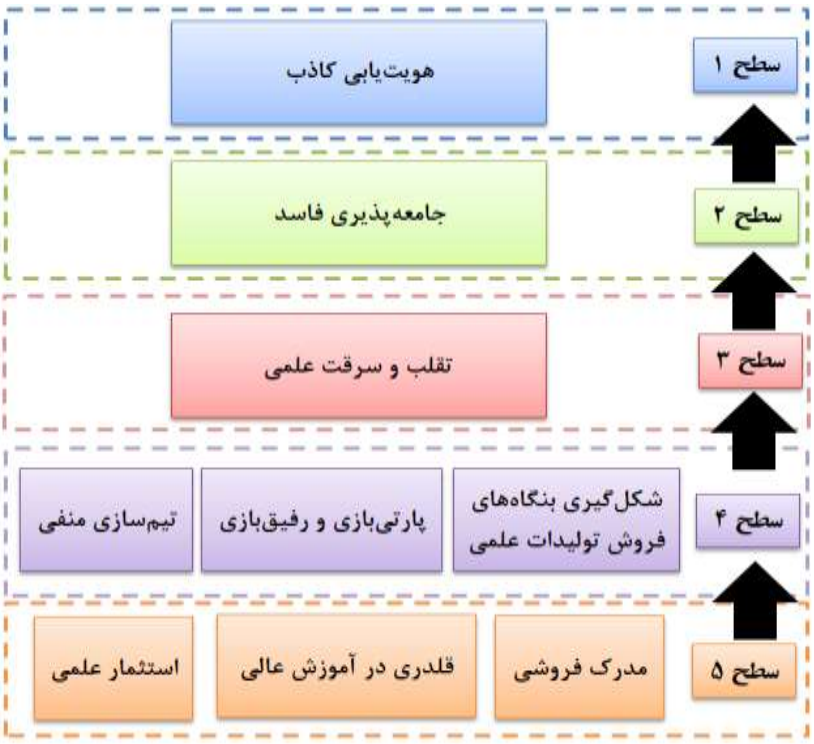

شکل ۱، مدل‌سازی ساختاری تفسیری نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی

گام سوم) تجزیه‌وتحلیل قدرت نفوذ و میزان وابستگی (MICMAC)

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

این گام از تجزیه‌وتحلیل باهدف تعیین قدرت نفوذ و میزان وابستگی نشانگرهای شناسایی انجام شده است؛ چراکه پس از تعیین قدرت نفوذ یا اثرگذاری و میزان وابستگی یا اثرپذیری نشانگرها می‌توان تمامی نشانگرهای مؤثر بر کژرفتاری های دانشگاهی را در یکی از خوشه‌های چهارگانه (متغیرهای مستقل، رابط، وابسته و خودمختار) ماتریس اثر متغیرها طبقه‌بندی کرد.

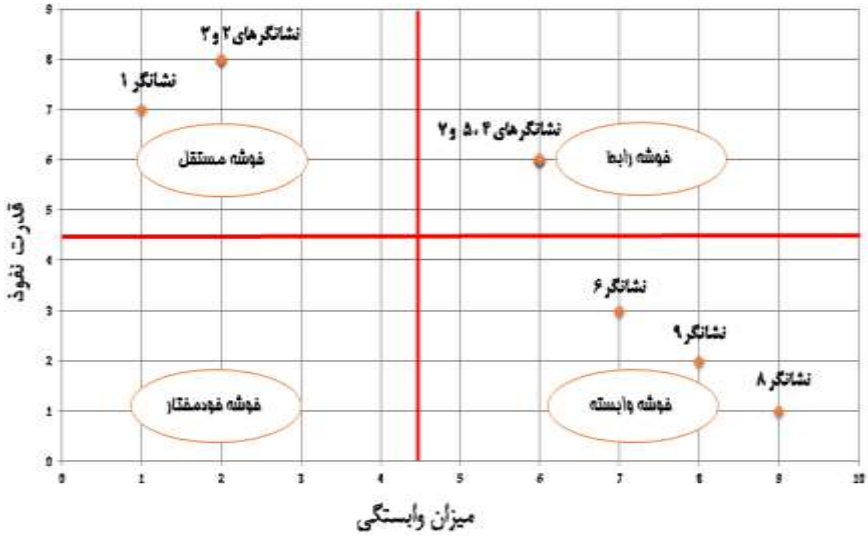

شکل ۲، تجزیه‌وتحلیل قدرت نفوذ و وابستگی نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی با روش MICMAC

همان‌طور که در شکل ۲ مشاهده می‌شود، نشانگرهای «نشانگر ۱: مدرک فروشی»، «نشانگر ۲: قلدری در آموزش عالی» و «نشانگر ۳: استثمار علمی» از نوع متغیرهای مستقل هستند با قدرت نفوذ (اثرگذاری) بالا و میزان وابستگی (اثرپذیری) کم هستند. نشانگرهای «نشانگر ٤: تیم سازی منفی»، «نشانگر ۵: پارتی‌بازی و رفیق‌بازی» و «نشانگر ۷: شکل‌گیری بنگاه‌های فروش تولیدات علمی» نیز از نوع متغیرهای رابط (پیوندی) هستند که از قدرت نفوذ و میزان وابستگی بالا برخوردارند. به عبارتی اثرگذاری و اثرپذیری این نشانگرها بسیار بالاست و هر تغییر کوچکی بر روی این متغیرها باعث تغییرات اساسی در کژرفتاری های دانشگاهی می‌شود. علاوه بر این، نشانگرهای «نشانگر ٦: تقلب و سرقت علمی»، «نشانگر ۸: جامعه‌پذیری فاسد» و «نشانگر ۹: هویت‌یابی کاذب» از نوع متغیرهای وابسته هستند. این متغیرها دارای قدرت نفوذ (اثرگذاری) کم و میزان وابستگی (اثرپذیری) شدید هستند. با توجه به شکل ۲، در میان نشانگرهای مستقل میزان نفوذ نشانگرهای ۲ و ۳ و در میان نشانگرهای وابسته میزان وابستگی و اثرپذیری نشانگر ۸ بیشتر است.

بحث و نتیجه‌گیری

ازآنجاکه آموزش و تربیت سرمایه انسانی موردنیاز برای جامعه در همه‌ی زمینه‌ها و انجام پژوهش‌های بنیادین، مأموریت‌های مهم آموزش عالی محسوب می‌شوند، سلامت این نبض حیاتی کشور نقش اساسی و تعیین‌کننده در پیشرفت و توسعه کشور خواهد داشت. از همین رو در این پژوهش، به شناسایی و اولویت‌بندی نشانگرهای کژرفتاری دانشگاهی در آموزش عالی پرداخته شده است، چراکه اولین قدم در جهت پیش‌گیری این معضل، شناخت و آگاهی نسبت به نشانگرهای آن می‌باشد. در مرحله اول پژوهش، جهت شناسایی نشانگرهای کژرفتاری دانشگاهی از دو روش مصاحبه بدون ساختار با صاحب‌نظران و تحلیل سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های صاحب‌نظران و منتقدان آموزش عالی ایران در رسانه‌های مختلف بهره گرفته شد و ۹ نشانگر مدرک فروشی، قلدری در آموزش عالی استثمار و برده‌داری علمی، تیم سازی منفی، پارتی‌بازی و رفیق‌بازی، تقلب و سرقت علمی، شکل‌گیری بنگاه‌های فروش تولیدات علمی، جامعه‌پذیری فاسد و هویت‌یابی کاذب شناسایی شد. در مرحله دوم پژوهش به‌منظور تحلیل روابط بین نشانگرهای شناسایی‌شده و سطح‌بندی آن‌ها، از رویکرد تحلیل ساختاری تفسیری (ISM) مبتنی بر نظر خبرگان بهره گرفته شد و درنهایت یافته‌ها نشان داد که نشانگرهای کژرفتاری های دانشگاهی در آموزش عالی ایران بر اساس میزان اهمیت در پنج سطح قرار می‌گیرند. در ادامه به بررسی این سطوح و نشانگرهای آن‌ها پرداخته می‌شود.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]
[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

سطح پنجم به‌عنوان بالاترین سطح، شامل نشانگرهای مستقل بوده که بر نشانگرهای سایر سطوح تأثیر می‌گذارد. «مدرک فروشی» اولین نشانگر سطح پنج است. متأسفانه مدرک فروشی در برخی دانشگاه‌ها به پدیده رایجی تبدیل شده است. طبق یافته‌ها، در ایران به اسم توسعه علم به اسم توسعه آموزش به اسم عدالت اجتماعی به شیوه‌های مختلف از طریق آموزش مجازی، نوبت دوم، شبانه، روزانه، برخی دانشگاه‌ها مدرک تحصیلی می‌فروشند. مدرکی که دکتر صفایی موحد از آن به‌عنوان ناموس یک دانشگاه یاد می‌کند و معتقد است دانشگاه ما خیلی راحت دارد در قبال پول ناموس خودش را می‌فروشد. در همین راستا یافته‌های پژوهش فکوهی (۱۳۹۸) نشان داد که امروزه بسیاری از دانشگاه‌های ایران به بخشی اداری، دیوان‌سالاری تبدیل‌شده‌اند که به بازی احمقانه صدور مدرک می‌پردازند. مجمع اعتباردهی آموزش عالی یونسکو[1] (۲۰۰۹)، کایالی (۲۰۲۲) و گلیندینگ و همکاران (۲۰۱۹) اذعان می‌دارند برخی دانشگاه‌ها در ازای هزینه‌ای که از دانشجو می‌گیرند بدون ارائه آموزش باکیفیت و صلاحیت معنادار، مدارکی بدون اعتبار علمی را ارائه می‌دهند. طبق پژوهش کایالی (۲۰۲۲) یکی از روش‌های مبارزه با مدرک فروشی، رتبه‌بندی دانشگاه‌ها است. این امر می‌تواند دانشگاه‌ها را تشویق کند تا استانداردهای بالا را حفظ کرده و کیفیت آموزش خود را بهبود بخشند. البته رتبه‌بندی‌ها ممکن است همیشه به‌طور دقیق کیفیت یک دانشگاه را نشان ندهند و تحت تأثیر عوامل مختلف، از جمله تعصب ورزی و تلاش برای تغییر داده‌ها قرار بگیرند. همچنین اگر تعداد زیادی دانشگاه باکیفیت پایین وجود داشته باشند، نتایج قابل‌اعتماد نخواهند بود.

«قلدری» و «استثمار علمی» دیگر نشانگرهای سطح پنج مدل ساختاری-تفسیری پژوهش هستند. پدیده قلدری و استثمار علمی نشان‌دهنده رفتاری مخرب، هرچند کوچک یا بزرگ است که آسیب‌های جدی به همراه دارد. این الگوی رفتاری نه ناخودآگاه که برنامه‌ریزی‌شده، هدفمند و پیچیده است و در مسیر تجربه‌های گوناگون افراد آموخته و حتی بازتولید می‌شود (رشیدی و روحانی،۱٤۰۰). یافته‌های پژوهش نشان داد که در بسیاری از مواقع در دانشگاه‌های ایران دانشجویان مورد سوءاستفاده و بهره‌کشی نا استادان قرار می‌گیرند، این نتیجه با نتایج پژوهش جیورگی[2] (۲۰۱۲) همسو می‌باشد. در همین راستا ایزدی نیا (۲۰۱٤) در پژوهش خود نشان داد که روابط قدرت در رابطه استاد راهنما و دانشجو نقشی اساسی دارد برای مثال بسیاری از اساتید نامشان را به‌عنوان نویسنده در مقاله‌ای می‌گنجانند که برایش کوشش نکرده‌اند. به‌طور مشابه حسینی هاشم زاده (۱۳۹۸) اظهار داشته است که ساختار اقتداری رابطه استاد-دانشجو در دانشگاه‌های ایران موجب پیدایش رفتارهایی مانند بارکشی یا استثمار دانشجویان توسط عده‌ای از اساتید شده است. عده‌ای که نگاه پادگانی به دانشگاه داشته و دانشجویان را به‌مثابه سربازانی که باید از آن‌ها در حوزه‌های مختلف بیگاری کشید، می‌نگرند. طبق یافته‌های پژوهش، استثمار علمی باعث شده در آموزش عالی ایران یک فضای مفهومی تحت عنوان قلدری شکل گیرد. این مفهوم قلدری در دو سطح فردی و سازمانی مشاهده می‌شود یعنی استاد بیش‌ازاندازه معمول به دانشجو زور می‌گوید یا سیستم به‌طورکلی به دانشجو و یا خود اساتید زور می‌گوید. نتایج پژوهش‌های مطلبی فرد و همکاران (۱۳۹۳)، رشیدی و روحانی (۱٤۰۰) و کیشلی[3] (۲۰۲۱) این یافته‌ها را تائید می‌کنند.

در سطح چهارم مدل ساختاری- تفسیری پژوهش، نشانگرهای رابط قرار دارند که از نشانگرهای سطح پنجم تأثیر می‌پذیرند و بر سایر سطوح تأثیر می‌گذارند. اولین نشانگر این سطح، شکل‌گیری بنگاه‌های فروش تولیدات علمی می‌باشد. طبق نظر مصاحبه‌شوندگان و خبرگان تأکید بر کمیت و رعایت فرم‌ها و آیین‌ها به‌خصوص در حوزه پژوهش منجر به شکل‌گیری و رشد قارچ گونه نهادهای غیردانشگاهی در بیرون دانشگاه شده که به فروش تولیدات علمی مشغول هستند. در همین راستا منصوری (۱۳۹۸) اظهار داشته است که در ایران رساله‌های زیادی در سطح ارشد و دکتری خریداری می‌شود. همچنین حسینی هاشم زاده (۱۳۹۸) اظهار داشته است که بسیاری از کتاب‌ها با هزینه مؤلف و نهایتاً در تیراژ واقعی کمتر از ۱۰ نسخه به چاپ می‌رسند. طبق نظر میر سعید برخی از فعالیت‌های پژوهشی نشان‌دهنده رگه‌های آشکاری از پول‌شویی در عرصه علم است ازجمله نوشتن مقاله و پایان‌نامه توسط برخی از افراد و مؤسسات (نیستانی، ۱۳۹۵).

«پارتی‌بازی و رفیق گرایی» دومین نشانگر سطح چهارم می‌باشد. طبق یافته‌ها، در نظام آموزش عالی ایران گاهی شاهد رفیق گرایی و پارتی‌بازی هستیم که در حوزه پژوهش مشهودتر است. راستا علوی تبار (۱۳۹٤) در پژوهش خود نشان داد که برخی از اساتید برای

1. Council for Higher Education Accreditation
2. Giorgi
3. Keashly

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

اینکه پایان‌نامه دچار مشکل نشود و به‌سادگی به جلسه‌ی دفاع برسد مشاوری را پیشنهاد می‌دهند که آسان‌گیر باشد. این‌گونه اساتید که حرف همدیگر را می‌فهمند به‌تدریج حلقه‌ای تشکیل می‌دهند و در آن به بده بستان مشغول می‌شوند. سومین نشانگر سطح چهارم، تیم سازی منفی است. بر اساس یافته‌های پژوهش یکی دیگر از نشانگرهای کژرفتاری دانشگاهی در آموزش عالی ایران که شاید کمتر به آن توجه می‌شود ولی وجود دارد بحث تیم سازی منفی است. چون مناسک گرایی و دل‌بستگی شدید به وسایل نیازمند نیرو، قدرت و فضاست، برخی از اعضای هیئت‌علمی و کنشگران دانشگاهی سعی می‌کنند با استفاده از سیستم‌هایی مانند نوچه گرایی یک فضای قدرت ایجاد کنند. مضمون تیم سازی منفی به مفهوم استادان قبیله‌ای عشقی (۱۳۹۷) نزدیک است. طبق نظر عشقی در نظام آموزش عالی گاهی شاهد اساتید قبیله‌ای هستم یعنی اساتیدی که تلاش می‌کنند در دانشگاه در کنار امور محوله، قبیله‌هایی از مریدان و دوستان و شاگردان خود تشکیل دهند. برای پیوستن به این قبیله، رعایت پاره‌ای قوانین نانوشته اجباری است. به‌طور مشابه حسینی هاشم زاده (۱۳۹۸) نیز از مهره‌چینی در پست‌های حساس مانند نشریات، مالی و آموزش‌های آزاد و... که یا با پول سروکار دارند یا با نشر آثار و ارائه گواهی‌نامه‌های آموزشی، به‌عنوان اشکال فساد نظام‌مند و شبکه‌ای نام برده است.

سومین سطح مدل ساختاری-تفسیری، سطح نشانگرهای وابسته است که در این سطح نشانگر «تقلب و سرقت علمی» قرار گرفته است. به عقیده خورسندی طاسکوه (۱۳۹۸) هنگامی‌که نهاد دانشگاهی گرفتار مناسک زدگی می‌شود، تعهد دانشگاهی و کنشگری اجتماع علمی به حاشیه می‌رود. بر اساس یافته‌های پژوهش ازآنجاکه اساتید می‌خواهند دانشیار و استاد تمام شوند و پوزیشن‌های مادی و منزلتی آن موقعیت را بگیرند از هر وسیله‌ای استفاده می‌کنند. همین امر موجب می‌شود در محیط‌های دانشگاهی ایران گاهی شاهد رفتارهای غیراخلاقی نظیر تقلب و سرقت علمی باشیم. بررسی مبانی حاکی از آن است که در کشور ایران در سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱٦ با کشف و شناسایی چندین مورد سرقت علمی یا ادبی توسط محافل برجسته علمی خارجی، موج وسیعی از نگرانی‌ها را در میان دانشگاهیان و پژوهشگران ایجاد کرد (نیچر[1]، ۲۰۰۹؛۲۰۱٦). بر اساس آمار و یافته‌های پژوهش‌ها، تخلفات گسترده در حوزه پژوهش اعم از داده سازی، سرقت علمی به‌وفور در آموزش عالی ایران یافت می‌شود (مطلبی فرد، ۱۳۹۵). نخعی و نیک پور (۱۳۸٤) در پژوهش خود نشان دادند که طبق نظر دانشجویان سال آخر پزشکی در تدوین پایان‌نامه‌ها شاهد ۳۷ تا ٤۰ درصد جعل داده‌ها و دست‌کاری نتایج؛ ۲۵ تا ۵۰ درصد سرقت ادبی؛ و همچنین ۵۸ درصد کپی‌برداری برخی مطالب پایان‌نامه از سایر منابع هستیم. کسانی که دنبال ریشه‌یابی سرقت و تقلب علمی هستند، مسئله تقلب در مقالات علمی را بیشتر به حالت اجباری چاپ مقاله (برای ارتقای اعضای هیئت‌علمی، دفاع از رساله) ارجاع می‌دهند و ادعا می‌کنند که اصرار افراطی در چاپ مقاله موجب این اتفاق شده است مطالعات شهبازی، مالکی و ساکتی (۱۳۹۲)، کیانی طالقانی و همکاران (۱۳۹۸)، پانتر (۲۰۲۰)، ژائو و همکاران (۲۰۲۲) و کریستنسن هوجز و ایتون (۲۰۲۲) این یافته‌ها را تائید می‌کنند. آن‌ها برخی از دلایل تقلب و سرقت علمی دانشجویان را رقابت منفی، فشار برای کسب نمرات بالاتر، ادراک منفی از آموزش، توجیه انتقاد از دیگران و نیاز به افتخار تحصیلی معرفی می‌کنند.

برای مقابله با این پدیده‌هایی نظیر سرقت علمی، ضرورت ایجاد سیاست‌ها، آموزش‌ها و ساماندهی‌های مناسب در حوزه علمی و آموزش عالی بیش‌ازپیش احساس می‌شود. گلدن، مازوتا و زیتلبار (۲۰۲۳)، دخالت‌های سیاسی، تفاوت بین گزارش‌های رسمی و شخصی، نظامی‌سازی در محیط‌های آموزشی را از موانع سیستمی در مقابله با تقلب تحقیقات علمی ذکر کرده‌اند. مک-کیب و همکاران (۲۰۱۲) و گلیندینگ و همکاران (۲۰۱۹) نیز نشان دادند که آموزش اخلاق حرفه‌ای و قوانین علمی به اساتید و دانشجویان، نظارت و ارزیابی دقیق بر کارهای پژوهشی، آزمون‌ها و پروژه‌ها و ترویج فرهنگ انتشار و اشتراک دانش به‌صورت شفاف و عدالت‌محور از جمله راهکارهای در کاهش سرقت علمی و تقلب در آموزش عالی است.

سطح دوم مدل ساختاری- تفسیری دربرگیرنده نشانگر «جامعه‌پذیری فاسد» است. بنا بر نظر صاحب‌نظران اگرچه یکی از رسالت‌های مهم آموزش عالی جامعه‌پذیری دانشجویان است. بااین‌حال یافته‌های بخش کیفی پژوهش نشان داد که در ایران عموماً دانشجویان به‌گونه‌ای پرورش‌یافته‌اند که آمادگی پذیرش بالایی نسبت به فساد دارند و از آن‌طرف هم در صورت وجود موقعیت ممکن است به‌راحتی به فساد بله بگویند چراکه شاهد استثمار و بارکشی اساتید از دانشجویان هستند. هنگامی‌که دانشجویان مشاهده می‌کنند که در نظام آموزشی به اشکال مختلف، در روابط بین کنشگران، در تولیدات علمی و امثال آن‌ها فساد رخ می‌دهد، به‌صورت عملی به آنان

1. Nature

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

آموخته می‌شود که یکی از اصلی‌ترین مسیرهای رشد و ترقی و دستیابی سریع به اهداف مشروع اجتماعی (مانند ثروت و مقام) استفاده از روش‌های فاسد است (حسینی هاشم زاده، ۱۳۹۸). این یافته‌ها با مطالعات دنیسووا-اشمیت (۲۰۱۸) و قانعی راد (۱۳۹٦) هم‌خوان است. درنهایت «هویت‌یابی کاذب» به‌عنوان تأثیرپذیرترین نشانگر در سطح اول الگوی ساختاری-تفسیری به‌دست‌آمده قرار گرفت. اگرچه انتظار می‌رود دانشگاه به دانشجویان کمک کند تا منزلت، پرستیژ، هویت و راهی برای مشارکت و تحرک اجتماعی بیابند. بااین‌حال، یافته‌های پژوهش نشان داد در ایران نهاد دانشگاه و به‌طورکلی نظام آموزش عالی در برخی حوزه‌ها نه‌تنها به شکل‌گیری هویت دانشجویان بخصوص هویت حرفه‌ای آنان کمکی نکرده است بلکه منجر به شکل‌گیری هویت کاذب در آنان شده است. نتایج حاکی از آن است که دانشگاه‌های ایران در بسیاری از موارد انسان دانشگاهی تربیت نمی‌کند و در شکل بخشیدن به هویت تازه‌ای در افراد تحصیل‌کرده به نام هویت علمی به‌عنوان مهم‌ترین کار دانشگاه بر اساس دیدگاه بوردیو[1] (۱۹۸۸) چندان موفق نبوده‌اند.

به‌طورکلی در ارتباط با کژرفتاری در آموزش عالی ایران، نتایج مطالعه حسینی در اواسط سال ۹۸ در سطح ملی نمره بالای ۷۰ را نشان می‌دهد (حسینی هاشم زاده، ۱۳۹۸). بااین‌حال نتایج پژوهش‌های مختلف حاکی از آن است که فساد آموزشی و فساد در نظام آموزش عالی تنها محدود به آموزش عالی ایران نیست. به‌عنوان‌مثال، چاپمن[2] (۲۰۰۲) نشان داد که ۳۱، ۳۸ و ٤۲ درصد از دانشجویان به ترتیب در کشورهای کرواسی، بوسنی و هرزگوین و صربستان معتقدند که فساد در میان استادان دانشگاه گسترده است (سبیک الرایس[3]، ۲۰۱۲). «طبق گزارش علنی دولت در سال ۲۰۱۲، روس‌ها آموزش عالی را چهارمین بخش ازلحاظ فساد در این کشور می‌شناسند (فورسووا و سیمونز، ۲۰۱٤)». اوسیپیان (۲۰۱۲) نیز در حوزه تحصیلات تکمیلی به فروش پایان‌نامه در روسیه اشاره کرده است که به یک بازار تبدیل‌شده است. چن و مکفارلن[4] (۲۰۱٦) نیز مواردی از سوء رفتار شامل تحریف، جعل و سرقت ادبی را در تحقیقات آموزش عالی چین گزارش کردند. **علاوه بر این، دنیسووا-اشمیت و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهش خود نشان دادند که دانشجویان سال‌های بالاتر بسیار بیشتر از دانشجویان سال اولی تمایل به تن دادن به اقدامات غیررسمی و رفتارهای آلوده به فساد دارند.**

با توجه به اهمیت مسائل اخلاقی و کژرفتاری در محیط‌های دانشگاهی و تأثیر آن‌ها بر محیط آموزشی و پژوهشی، پیشنهادات سیاستی و اجرایی زیر می‌توانند به‌عنوان راهکارها و اقدامات اجرایی و سیاستی برای دانشگاه‌ها در نظر گرفته شوند:

- ایجاد یک مرکز تحقیقاتی مستقل به‌منظور بررسی و تحلیل کژرفتاری های دانشگاهی و انجام تحقیقات متعدد در زمینه کژرفتاری دانشگاهی و ارائه گزارش‌های علمی و تحقیقاتی به دانشگاه‌ها برای ایجاد راهکارهای بهبود.
- تدوین کد اخلاقی و دستورالعمل‌های دقیق برای رفتار حرفه‌ای دانشگاهی و پیشگیری از کژرفتاری : اطلاع‌رسانی منظم و آموزش به دانشجویان، اعضای هیئت‌علمی و کارکنان در خصوص این کد اخلاقی و دستورالعمل‌ها
- تقویت آموزش اخلاق حرفه‌ای: ارائه دوره‌های آموزشی مستقل درباره اخلاق حرفه‌ای و رفتار مسئولانه به دانشگاهیان به‌ویژه اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان
- ایجاد سامانه‌های گزارش دهی: ایجاد یک سامانه آنلاین برای گزارش دادن موارد مغایر با اخلاق حرفه‌ای به‌صورت ناشناس و ایجاد مکانیزم‌های محرمانگی برای حفظ حقوق گزارش‌دهندگان.
- تشویق به شفافیت: انتشار اطلاعات مرتبط با کژرفتاری دانشگاهی به شکل شفاف و دسترسی آسان به این اطلاعات.
- ایجاد یک مکانیزم نظارت مستمر و مستقل بر عملکرد اخلاقی دانشگاه
- اعطای جوایز و تشویق به ارائه مثال‌های مثبت در زمینه اخلاق حرفه‌ای

لازم به ذکر است که سیاست‌ها و راهکارهای مقابله با کژرفتاری در هر دانشگاه ممکن است متفاوت باشند و به شرایط و نیازهای آن دانشگاه بستگی داشته باشد. درنهایت با توجه به اینکه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در ایران از نظر ساختار و مأموریت با هم متفاوت هستند، پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آتی با بهره‌گیری از نشانگرهای شناسایی‌شده در پژوهش حاضر، مؤسسات آموزش عالی مختلف در ایران از نظر میزان کژرفتاری های دانشگاهی موردمطالعه و مقایسه قرار گیرند. علاوه بر این، با توجه به اینکه کژرفتاری

1 .Bourdieu
2. Chapman
3. Sabic-El-Rayess
4. Chen & Macfarlane

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]
[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

دانشگاهی محدود به آموزش عالی ایران نیست، پیشنهاد می‌شود پژوهشگران آینده نقش زمینه اجتماعی-فرهنگی را در بروز کژرفتاری در محیط دانشگاهی مورد بررسی و واکای قرار دهند؛ زیرا بررسی اینکه چگونه ارزش‌های فرهنگی، هنجارهای اجتماعی، این پدیده را تحت تأثیر قرار می‌دهند، درک جامع‌تری از نحوه تجلی رفتارهای انحرافی در محیط‌های مختلف فراهم می‌آورد.

منابع:

Abdijafari, Hassan, Hassampour, Akbar, Vakili, Yousef, & Julayi Moghadam, Maryam (2021). Mapping the Dimensions of Academic Corruption and Misconduct in Higher Education. *Organizational Behavior Studies*, 10(4), 31-69. [In Persian]

Alavi Tabar, H. (2015). The Underlying Dynamics of the University: Pathology of Supervisors' Performance in Thesis Writing. *Ravayat Journal*,5, 10-27. [In Persian]

Aloini, D., Dulmin, R., & Mininno, V. (2012). Modelling and assessing ERP project risks: A Petri Net approach. *European journal of operational research*, 220(2), 484-495.

Ayre, C., & Scally, A. J. (2014). Critical values for Lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement and evaluation in counseling and development*, 47(1), 79-86.

Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Stanford University Press.

Bouter, L. M. (2015). Commentary: Perverse incentives or rotten apples?. *Accountability in research*, 22(3), 148-161.

Butmalai, V. (2022). Reflections on the implications of corruption for higher education systems. *In Cadastru și Drept* (Vol. 55, pp. 469-473).

Chen, S., & Macfarlane, B. (2016). Academic integrity in China. *Handbook of academic integrity*, 99-105.

Christensen Hughes, J., & Eaton, S. E. (2022). *Academic misconduct in higher education: Beyond student cheating. In Academic Integrity in Canada:* An Enduring and Essential Challenge (pp. 81-102). Cham: Springer International Publishing.

Council for Higher Education Accreditation/United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2009). Toward effective practice: Discouraging degree mills in higher education.

Denisova-Schmidt, E. (2018). *Corruption, the Lack of Academic Integrity and other Ethical Issues in Higher Education*: What Can Be Done within the Bologna Process? European Higher Education Area, Part 3, 61–75.

Denisova-Schmidt, E., Huber, M., & Leontyeva, E. (2016). On the development of students' attitudes towards corruption and cheating in Russian universities. European Journal of Higher Education, 6(2), 128-143

Eshghi, K (2018). *From Street Professors to Desert Professors: A National Initiative for University Revitalization*. Retrieved from http://sharif.edu/~eshghi/Asatidkhiabani.pdf. [In Persian]

Fekouhi, N. (2019). Challenges and prospects in Iranian higher education. University of Today, 3(4), 110-113. [In Persian]

Feoktistova, Y. (2014). Corruption in higher education and government measures for its prevention. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 112, 167-172.

Fursova, V., & Simons, G. (2014). Social Problems of Modern Russian Higher Education: The Example of Corruption. *International Education Studies*, *7*(10), 25-31.

Ghaedi, M., Modehoushi, M., Razeghi, N., & Safaee Ghaedikolaei, A. (2018). Causes and Backgrounds of Academic Corruption and its Consequences. *Research and Planning in Higher Education*, 24(1), 113-135. [In Persian]

Ghanei Rad, S. M. (2017). *The Need for a New Discourse and Policy for "University Marketing" in the Twelfth Government*. Asr Iran. Retrieved from http://www.asriran.com/fa/news/۵۵۴۵۳۷/[In Persian]

Giorgi, G. (2012). Workplace bullying in academia creates a negative work environment. *An Italian Study. Employ Respons Rights J*, 24,261-275.

Glendinning, I., Orim, S. M., & King, A. (2019). *Policies and actions of accreditation and quality assurance bodies to counter corruption in higher education.*

Golden, J., Mazzotta, C. M., & Zittel-Barr, K. (2023). Systemic Obstacles to Addressing Research Misconduct in Higher Education: A Case Study. *Journal of Academic Ethics*, 21(1), 71-82.

Hosseini Hashemzadeh, D. (2019). *Academic Corruption: Typology, Measurement Methods, Causes, Consequences, and Countermeasures*. Agah Publications. [In Persian].

Izadinia, M. (2014). Authorship: The hidden voices of postgraduate TEFL students in Iran. *Journal of Academic Ethics*,12(4), 317-331.

Jones, E., Leask, B., Brandenburg, U., & de Wit, H. (2021). Global social responsibility and the internationalisation of higher education for society. *Journal of Studies in International Education*, 25(4), 330-347.

Jorgensen, T. B., & Bozeman, B. (2007). Public values: An inventory. *Administration & society*, *39*(3), 354-381.

Kayyali, M. (2022). University Rankings as a tool to fight Diploma Mills. *International Journal of Management, Sciences, Innovation, and Technology IJMSIT Review Paper*, 3(3), 01-02.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

Keashly, L. (2021). Workplace bullying, mobbing and harassment in academe: Faculty experience. *Special topics and particular occupations, professions and sectors*, 221-297.

Khorsandi Tasko, Ali (2019). *Comprehensive Examination: Hindrance or Necessity*. Reviving Higher Education. Retrieved from https://engare.net/comprehensive-examination/ [In Persian]

Kianitaleghani, N., Zinabadi, H. R., Arasteh, H., & Abbassian, H. (2019). Reflection on the Effective Factors on Research Performance in Iranian Universities and Higher Education Institutions. *Higher Education in Iran*, 11(1), 40-66. [In Persian]

Mansouri, R. (2019). *In Defense of the University*. Today's University, 3(4), 86-88. [In Persian]

Martin, M. (2016). External quality assurance in higher education: how can it address corruption and other malpractices?. *Quality in Higher Education*, *22*(1), 49-63.

McCabe, D. L., Butterfield, K. D., & Trevino, L. K. (2012). *Cheating in college: Why students do it and what educators can do about it*. The Johns Hopkins University Press.

Mohammadian Sharif, K., Salimi, J., Azizi, N., & Mohammadi, S. (2020). Structural Roots of Academic Corruption in Higher Education in Iran. *Educational Sciences*. [In Persian]

Molavi, Z., & Morad Rezaei, M. (2022). Academic Corruption: A Look at the Factors Influencing the Outsourcing of Management Students' Theses: A Phenomenological Research Approach. *Journal of Management in the Islamic University*, 11(24), 419-446. [In Persian]

Motalebifard, A., Abdollahi, B., Mohabbati, B., & Hedayat, A. (2014). Ethical and Professional Criteria for Research Supervision in the Execution of Students' Theses. *Management and Planning in Educational Systems*, 7(1), 93-113. [In Persian]

MotlabiFard, A. (2015). Identification and validation of the explanatory model of factors affecting the formation of student dysfunctions in higher education. PhD Thesis, Department of Management, Kharazmi University. [In Persian]

Mugala, A., Masaiti, G., & Mwila, K. (2022). Unpacking academic corruption in Zambia's higher education: forms, causes and mitigation measures. *Creative Education*, *13*(1), 55-74.

Nakhai, N., & Nikpour, H. (2005). Students' Views on Research Cheating in the Development of Theses and Its Relative Frequency. *Steps of Development in Medical Education*, 2(1), 12-17. [In Persian]

Nature (2009). Plagiarism scandal grows in Iran. *Nature* 462, 704-705, Retrieved from https://www.nature.com/news/2009/091209/full/462704a.html

Nature (2016). Is there a reproducibility crisis in science?. *Nature* 533, 452-454, Retrieved from https://www.nature.com/articles/d41586-019-00067-3

Naystani, M. R. (2016). *We Will Remain in the Rain*: A Critique of the State of Scholars. Yarmana Publications. [In Persian]

Ojaghi, R., Keyvan Ara, M., Cheshmeh Sohrabi, M., and Popi, A. (2011). Analysis of the Pathology of Scientific Fraud and Theft: A Qualitative Study. *Iranian Journal of Medical Education*, 11(9), 1063-1073 [In Persian].

Orkodashvili, M. (2009). Corruption in Higher Education: Causes, Consequences, Reforms. The Case of Georgia. *Online Submission*.

Osipian, A. (2009). Corruption and reform in higher education in Ukraine. Canadian & International Education Journal, 38(2), 104-122.

Osipian, A. L. (2012). Education corruption, reform, and growth: Case of Post-Soviet Russia. *Journal of Eurasian Studies*,3 (1), 20-29.

Parnther, C. (2020). Academic misconduct in higher education: A comprehensive review. *Journal of Higher Education Policy and Leadership Studies*, 1(1), 25-45.

Ramazani, S & Saadi, R. (2020). *Identifying Factors Affecting Students' Inclination toward Outsourcing Theses in Accounting* and Auditing, Financial Accounting. [In Persian]

Rashidi, Zahra & Rouhani, Shadi (2022). Study of Academic Bullying in Educational Groups: A Case Study of Humanities and Technical and Engineering Fields. *Iranian Journal of Engineering Education*, 24(93), 105-132. [In Persian]

Rose-Ackerman, S., & Palifka, B. J. (2016). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform*. Cambridge university press.

Sabic-El-Rayess, A. (2012). *Making of a voiceless youth: Corruption in Bosnia and Herzegovina's higher education* (Doctoral dissertation, Columbia University).

Schofer, E., Ramirez, F. O., & Meyer, J. W. (2021). The societal consequences of higher education. *Sociology of Education*, 94(1), 1-19.

Shahbazi, M, Maleki, M, & Saketi, P. (2013). Investigation of Master's Students' Perceptions of Academic Integrity Policies and Actions and the Level of Academic Misconduct. *Research and Planning in Higher Education*, (69), 149-169. [In Persian]

Taghizadeh, H, & Ziaei Hajipirloo, M. (2013). *Presenting a Model of Knowledge Sharing Relationships in Educational Institutions Using Interpretive Structural Modeling*: A Case Study. [In Persian]

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.2008000.1402.15.1.2.0]

Unya, I, U., Adanna, B., & Okorie, M. (2022). Academic corruption in african higher institutions: the nigerian experience**.** Published by the Faculty of Arts, University of Uyo

Waite, D. & Allen, D. (2003) Corruption and Abuse of Power in Educational Administration. *The Urban Review*, 35(4), 281-296.

Wallace, M., & Resch, K. (2015). *Guidelines for universities engaging in social responsibility*. The UNIBILITY Consortium.

Zamani, B. E., Azimi, S.A. & Soleimani, N. (2013). Identifying and prioritizing the factors affecting the scientific theft of students of the University of Isfahan, *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 19(1), 91-101. [Persian]

Zhao, L., Mao, H., Compton, B. J., Peng, J., Fu, G., Fang, F., ... & Lee, K. (2022). Academic dishonesty and its relations to peer cheating and culture: A meta-analysis of the perceived peer cheating effect. *Educational Research Review*, 36, 100455.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]

Interpretative-Structural Analysis of Academic Misbehavior Indicators in Iranian Higher Education: A Mixed-Methods Study

Seyed Hedayat Davarpanah[1]*
Reza Hoveida[2]
Raziyeh Yousof Boroujerdi[3]

Abstract

Introduction: The University is a key and determining factor in the progress and development of any country. One of the biggest challenges that threaten the well-being of this pillar is the detrimental phenomenon of academic misbehavior. To prevent and mitigate the impacts of this problem, which has gripped the higher education system; It is crucial to identify indicators of academic misbehavior. This research aims to conduct a comprehensive interpretive structural analysis of the indicators of academic misbehavior in Iranian higher education.

Methodology: This study employs a mixed-method sequential exploratory design, with data collected in two stages (qualitative and quantitative). In the qualitative stage, information was gathered through unstructured interviews with experts and analysis of expert's speeches and interviews. Initially, unstructured interviews were conducted with 17 targeted experts and university faculty members using purposive-snowball sampling and the "theoretical saturation" criterion. In the second step, 12 speeches and interviews with experts from various media platforms were purposefully selected and subjected to thematic analysis. In the quantitative stage, a questionnaire was developed and administered to a panel of 8 academic staff members to collect data. Interpretive structural modeling (ISM) was employed to establish the relationships between the indicators and derive their interpretive structural model.

Findings: The results revealed that the priority indicators of academic misbehavior within the higher education system are as follows: Selling university degrees, bullying, scientific exploitation, negative team building, favoritism, cheating, and scientific plagiarism, and the establishment of markets for the sale of scientific products, and corrupt localizability socializability and false identification.

Conclusion: In the present study, with the structural-interpretive approach, indicators of misbehavior in the Iranian higher education system were prioritized in five levels. So in the first level, the indicator "false identification" was the most effective, and in the fifth level, the three indicators "Selling university degrees", "bullying" and "scientific exploitation" were the most effective. In general, By identifying and prioritizing these indicators, this study provides a better understanding of the issue and facilitates the adoption of appropriate measures to prevent and mitigate academic misbehavior.

Keywords: Academic misbehavior, higher education, university, interpretive structural analysis.

1.Assistant Professor of Higher education Management, Department of Education, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan. Isfahan, Iran. (Corresponding author :h.davarpanah@edu.ui.ac.ir
2. Associate Professor of Educational Management, Department of Education, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan. Isfahan, Iran. r.hoveida@edu.ui.ac.ir
3. Assistant Professor of Educational Management, Department of Education, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan. Isfahan, Iran. R.boroujerdi@edu.ui.ac.ir

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-15]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1402.15.1.2.0]